

Mr. sc. Boštjan Tratar, samostalni savjetnik
Ustavnog suda Republike Slovenije

POJEDINCI KAO NOVI ADRESATI USTAVNIH PRAVA

UDK: 342.7

Primljeno: 01. 10. 2007.

Izvorni znanstveni rad

S obzirom na široko poimanje ustavnih prava kao vrijednosnih smjernica (i ne samo kao prava negativnog statusa), koje je potrebno uspostaviti u cjelokupnom pravnom redu (tzv. objektivna dimenzija ustavnih prava) posredno se proširio i na krug adresata ustavnih prava, jer bi trebala biti i dužnost pojedinaca (te ne samo države) poštovati ustavna prava. To pitanje se danas u ustavnopravnoj teoriji rješava s teorijom ustavno sigurnosnih dužnosti države (*grundrechtliche Schutzpflichten*) (tzv. pozitivne dužnosti države).

Ključne riječi: *ustavna prava, pojedinci kao adresati ustavnih prava, Drittwirkung, ustavno sigurnosne dužnosti države*

1. UVOD

Ustavna prava imaju svoje nosioce i adresate. Kod nosioca ustavnih prava postavlja se pitanje, kome pripadaju prava, tko se može na njih pozivati (fizičke osobe, državljani, pravne osobe, javnopravne osobe, političke stranke, sindikati itd.).¹ A kod naslovnika (adresata) ustavnih prava potrebno je odgovoriti na pitanje, tko je vezan na ustavna prava, dakle tko ih je dužan poštovati, odnosno čak osigurati². Već na ovom mjestu potrebno je upozoriti, da moramo adresate ustavnih prava razlikovati od adresata ustavno sigurnosnih dužnosti države (tj., pozitivnih dužnosti države - positive *Verpflichtungen*). Sasvim je jasno, da su na ustavna prava vezane sve javnopravne osobe (država sa svim svojim organima, lokalne zajednice). A, pod većim upitnikom stoji pitanje, je li ta prava vežu i treće, odnosno je li su nosioci ustavnih prava zaštićeni i od posezanja ostalih, nedržavnih organa³. Upravo to je ključno pitanje vezano uz problematiku

---

¹ Usporedi V. Ferreres Comella: Do Constitutional Rights Bind Private Individuals? (2001.), str. II-1.

² Vidi B. Pieroth/B. Schlink: Grundrechte, Staatsrecht II (1993), str. 47, 49. Usporedi V. Ferreres Comella: Do Constitutional Rights Bind Private Individuals? (2001), str. II-5. Vidi takođe C. Rose: Who is Responsible for Fundamental Rights? Some Perspectives from the Present and the Past (2001), str. 1-30.

³ J. Šinkovec: Pravice in svoboščine (1997), str. 29. Usporedi J. I. Martinez Estay: Los particulares como sujetos pasivos de los derechos fundamentales: la doctrina del efecto horizontal de los derechos, Revista Chilena de Derecho, numero especial, 1998, str. 59 in nasl.

učinkovitosti ustavnih prava među privatnopravnim subjektima - horizontalna učinkovitost ustavnih prava (*Drittwirkung*⁴). Prema mišljenju *Šinkovca*⁵ je zakonodavna vlast strogo vezana na poštovanje ustavnih prava, jer sa zakonima ta prava postaju stvarna. Demokracija ne daje zakonodavcu ovlaštenje za sasvim slobodnim radom; vezan je na ustav, ograničen s ustavnim pravima i slobodama. Više problema je kod izvršne grane vlasti. Ustav određuje izričitu vezanost uprave na ustav i zakon. Zakoni ponekad daju upravi diskrecijsko pravo u pojedinim odlučivanjima. Ovdje nastaju pitanja korištenja prava na konkretno stvarno stanje. Izvršni organi i uprava često ulaze u ugovorne odnose i tada za njih vrijede pravila privatnog prava. Činjenica je da je upravna grana vlasti neposredno vezana na ustav, kad izvodi funkciju javne vlasti. Često uprava djeluje prema pravilima privatnog prava, ali u javnom interesu (dodijelivanje subvencija, sklapanje javnopravnih ugovora), takva djela sadrže javnopravne i privatnopravne elemente.⁶ Također se naglašava, da država nema autonomije kao privatnopravne osobe, jer je uvijek vezana na javni interes. I sudovi su vezani na ustavna prava⁷. Vezano uz problematiku adresata ustavnih prava njemačka teorija naglašava, da ustav traži učinkovitost prava nasuprot državi i trećih, a kod čega ne smije bitno posezati u slobodu sklapanja ugovornih odnosa (privatno pravnu autonomiju), a to uvijek uz poštovanje generalnih klauzula civilnog prava (savjesnost i poštenje, zabrana zloupotrebe prava, poslovni moral), koje ustavnopravna teorija broji među ustavne kategorije u okviru poimanja pravne države. Ako u takvim odnosima kolidiraju dva ustavna prava, obavi se prosuđivanje osiguranih dobara. Kod učinkovitosti prava nasuprot trećim nije moguće previdjeti, da prava predstavljaju vrijednosni sustav, što sucu omogućava korištenje generalnih klauzula privatnog prava.⁸

---

⁴ Slično B. Pieroth/ B. Schlink: baš tamo, str. 49. Vidi o tome šire A. Julio Estrada: La eficacia entre particulares de los derechos fundamentales – una presentacion del caso Columbiniano, Memoria VII. Congreso Iberoamericano de derecho constitucional (2002.), str. 267. in nasl.

⁵ Tako J. Šinkovec: baš tamo, str. 29.

⁶ Usporedi Th. Schram: Grundrechte und ihre verfassungsrechtliche Absicherung (1988.), str. 64.

⁷ O tome i Th. Schramm: Grundrechte und ihre verfassungsrechtliche Absicherung (1988.), str. 65. Usporedi J. I. Martinez Estay: Los particulares como sujetos pasivos de los derechos fundamentales: la doctrina del efecto horizontal de los derechos, Revista Chilena de Derecho, numero especial, 1998., str. 59. in nasl.

⁸ Vidi J. Šinkovec: baš tamo, str. 30. Usporedi J. I. Martinez Estay: Los particulares como sujetos pasivos de los derechos fundamentales: la doctrina del efecto horizontal de los derechos, Revista Chilena de Derecho, numero especial, 1998., str. 59. in nasl. Usporedi i J. Tole Martinez: La teoria de la doble dimension de los derechos fundamentales en Colombia – el Estado de cosas inconstitucionales, un ejemplo de su aplicacion, Cuestiones Constitucionales, num. 15, (2006.), str. 253. in nasl.

2. POJEDINCI KAO NOVI ADRESATI USTAVNIH PRAVA U KOMPATIVNOM PRAVU

Adresati ustavnih prava su u **njemačkom pravu** prema odredbi stavka 3., članka 1., njemačkog Temeljnog zakona (u nastavku GG) kako zakonodavna, izvršna tako i sudska grana vlasti. Sve tri grane državne vlasti vezane su na ustavna prava kao na neposredno vrijedeće pravo⁹. Navedena odredba GG uređuje dužnosti poštovanja ustavnih prava sa strane ukupne državne vlasti¹⁰. Bez obzira na to, u kakvom obliku se pojavljuje, mora država svoju vlast izvoditi s poštovanjem ljudskih, tj. ustavnih prava. Adresati ustavnih prava¹¹ su uz njemačku Saveznu državu još i Savezne županije, općine i druge teritorijalne organizacije, koje su pravne osobe javnoga prava, nosioci javnih ovlasti¹². Ustavna prava mora poštovati i osoba s upravnim ovlaštenjima (*“beliehene Verwaltung”*), koja izvodi zadatke vlasti. Kao takve se označavaju fizičke ili pravne osobe privatnog prava, koje je država ovlasila za izvođenje nekih državnih funkcija, a nisu dio državne organizacije (u formalnom smislu). Ako imaju privatne osobe ili privatna poduzeća ovlaštenja vlasti, koje zloupotrebe protiv drugih privatnopravnih subjekata, radi se i o izvođenju javne vlasti nasuprot državljanima, to znači odnos između države i državljana, i ne odnos između privatnopravnih subjekata. Dužnost poštovanja ustavnih prava sa strane nosioca javne vlasti prema odredbi trećeg stavka članka 1., GG vrijedi s obzirom na navedeno, nezavisno od pravnog oblika u kojem djeluju. Iako javna vlast za neposredno ili posredno ispunjavanje svojih zadataka koristi pravne oblike privatnog prava, još je uvijek dužna poštovati ustavna prava¹³. U vezi privatnopravnih subjekata GG ne poznaje odredbe, kao što je spomenuti stavak 1. članka GG. Normativni adresati ustavnih prava su uglavnom nosioci javne vlasti kod izvođenja svojih funkcija i ne subjekti privatnog prava¹⁴. GG sadrži, bez obzira na opću odredbu stavka 3, članka 1., GG, i pojedine odredbe koje ustavnim pravima priznaju neposrednu učinkovitost između privatnopravnih subjekata. Tako je u odredbi stavka 2, paragrafa 3, članka 1., GG izričito određeno, da su dogovori i poduzimanja, koja ograničavaju ili sprječavaju osnivanje udruženja za poštovanje i ubrzavanje radnih i gospodarskih uvjeta, ništavni ili protupravni. Koalicijska sloboda s obzirom na navedeno djeluje neposredno u privatnim te prije svega u radno pravnim odnosima. Ne samo organi

---

⁹ Usporedi W. Rüfner: Grundrechtsadressaten, v: J. Isensee/ P. Kirchhof: Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland (1992.), str. 527.

¹⁰ Usporedi C.-W. Canaris: Grundrechte und Privatrecht (1999.), str. 11.

¹¹ Usporedi A. Bleckmann: Staatsrecht, Grundrechte (1997.), str. 194.

¹² W. Rüfner: Grundrechtsadressaten, v: J. Isensee/ P. Kirchhof: Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland (1992.), str. 527.

¹³ Usporedi P. Egli: Drittwirkung der Grundrechte (2002.), str. 16. Vidi i G. Brüggermeier: Constitutionalisation of Private Law – The German Perspective, v: T. Barkhuysen/ S. Lindenberg (ur.): Constitutionalization of Private Law (2006.), str. 59. i nasl.

¹⁴ Usporedi W. Rüfner: baš tamo, str. 542.

državne vlasti, nego i privatnopravni subjekti su neposredni adresati ovog ustavnog prava.¹⁵

Suprotno njemačkom pravu izvorni se **američki ustavni tekst i ustavna prava**, zapisana u *Bill of Rights*, adresiraju samo na saveznu vlast, te ne i na federalne države. Federalne su države adresati 14. amandmana, koji je bio izrađen nakon američkog građanskog rata 1868. godine i zauzima glavnu ulogu za razvoj šire sigurnosti ustavnih prava u ustavnom pravu SAD. Prvi odjeljak 14. amandmana u stavku 2., sadrži sljedeću generalnu klauzulu, koja se označava kao *Due Process Clause in Equal Protection Clause*: “Nijedna Država ne smije prihvatiti ili izvesti zakon, koji bi kršio privilegije ili imunitete državljana Sjedinjenih Država; također nijedna Država ne smije, bez dužnog postupanja u skladu s pravom nikome oduzeti život, slobodu ili vlasništvo; također ne smije nikome oduzeti pravo na jednaku sigurnost u skladu s pravom¹⁶.” Od početka su *Due Process Clause* 14. amandmana tumačili samo kao procesnu sigurnost protiv akata federalnih država (tzv. *procedural due proces*). A, Američki Vrhovni sud je to u svojoj sudskoj praksi već jako rano prestigao i klauzulu nije razumio samo procesno, nego na određenim područjima i sadržajno, tj., kao sadržajnu granicu zakonodavne vlasti federalnih država (tzv. *substantive due process*¹⁷). Takva sudska praksa i prema svom materijalnom sadržaju štiti temeljna prava pojedinca od uplitanja federalnih država¹⁸. Kao odgovor na pitanje, koja su prava konkretno zaštićena, u SAD-u razvili su dvije teorije¹⁹: *teorija totalne inkorporacije i teorija selektivne inkorporacije*. Zastupnici teorije totalne inkorporacije misle, da je cjelokupan *Bill of Rights* moguće upotrijebiti preko *Due Process Clause* (14. amandman) protiv federalnih država²⁰. A, takvo poimanje nije nikada dobilo većine na američkom Vrhovnom sudu. Sud je više polazio od

---

¹⁵ Vidi takođe J. I. Martínez Estay: Los particulares como sujetos pasivos de los derechos fundamentales: la doctrina del efecto horizontal de los derechos, *Revista Chilena de Derecho*, numero especial, 1998., str. 59. in nasl.

¹⁶ »No State shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States; nor shall any State deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law; nor deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.« Prijevod prema K. Jaklič/ J. Toplak: Ustav Sjedinjenih Država Amerike s objašnjenjima (2005.).

¹⁷ Takva sudska praksa postoji već od slučaja *Allgeyer v. Louisiana*, 165 U. S. 578 (1897.), nav. prema P. Egli: baš tamo, str. 75. I Bugarič npr. objašnjava klauzulu “due process”, koju vrijedi objasniti, jer predstavlja temelj za razmatranje američke ustavne teorije i prakse. Bugarič navodi da možemo naći “due process” odredbu u 14 i 5. amandmanu američkog ustava. Peti amandman se odnosi na akte federalnih vlasti, dok četrnaesti amandman proširuje valjanost klauzule “due process” i na savezne države. Iz početka je “due process” označavao prije svega proceduralna ograničenja, koja mora vlada poštovati pa neka to bude kod ograničavanja slobode pojedinca ili kod njegovog kažnjavanja. Među temeljna prava, koja proizlaze iz klauzule “due process”, su stoga spadala prije svega tipična kaznenopravna prava koja optuženiku osiguravaju pošten postupak, pristup odvjetniku, pravo na suočavanje sa svjedocima i suđenje porote itd. Tek u ovom stoljeću je došlo do razvoja doktrine o “substantive due process”, koja se za razliku od prve temelji na sadržajnim odnosno materijalnopravnim ustavnim kriterijima, koji razgraničavaju pravno dozvoljena i nedozvoljena uplitanja javne vlasti na privatno područje slobode pojedinca. Prema B. Bugarič: »Substantive due process« v američkem pravu: o interpretaciji in demokraciji (1996.), str. 40.

¹⁸ Usporedi W. Brugger: Grundrechte und Verfassungsgerichtsbarkeit in den Vereinigten Staaten von Amerika (1987.), str. 30.

¹⁹ Vidi W. Brugger: baš tamo, str. 47. in nasl.

²⁰ O problematici vidi O W. Brugger: baš tamo, str. 47., 48.

teze,²¹ da *Due Proces Clause* sadrži sva ona prava, koja su s obzirom na potrebe slobode i pravednosti u slobodnim i civiliziranim zemljama od ključnog značenja²². Unatoč tome potrebno je kazati, da se prema dinamičkoj sudskoj praksi američkog Vrhovnog suda skoro svi članci *Bill of Rights* smatraju za sastavne dijelove *Due Process Clause*. Amandman 14 s time djeluje kao točka povezivanja, kako bi se jamstva *Bill of Rights*, koja su se ispočetka uzimala u obzir samo kao granica saveznoj vlasti, koristila i protiv federalne države²³. Na sličan je način američki Vrhovni sud proširio učinkovitost *Equal Protection Clause* 14. amandmana, koji se prema svom tekstu okreće samo pojedinim državama, i na saveznu razinu. Načelo jednakosti, kojeg sadrži *Equal Protection Act* 14. amandmana, ne suprotstavlja se *Bill of Rights*, koji obavezuje saveznu vlast. Kao adresat u ustavu SAD zajamčenih ustavnih prava u biti vrijede samo savez i federalne države. Sudska praksa i teorija ustavnog prava SAD s obzirom na navedeno naglašavaju da se ustavnopravna jamstva okreću samo protiv postupanja države, odnosno protiv *state action*²⁴. Jedini normativni izuzetak tog načela je 13. amandman²⁵. Taj amandman bio je izdan kao posljedica američkog građanskog rata i izričito zabranjuje ropstvo, ponižavajuće odnošenje i prisilni rad. Odredba 13., amandmana već se od stupanja na snagu tumači tako, da djeluje neposredno, što dakle znači, da djeluje i u odnosima između privatnopravnih subjekata²⁶.

Prema **švicarskom pravu** je onaj koji obavlja državne dužnosti, temeljem odredbe stavka 2, članka 35, švicarskog ustava (u nastavku BV) dužan poštovati ustavna prava te je dužan pridonositi njihovom realiziranju.²⁷ BV ne veže dužnosti poštovanja ustavnih prava (za razliku od odredbe trećeg stavka, članka 1., njemačkog GG) neposredno na tri grane državne vlasti (zakonodavno, izvršnu, sudsku). Odlučujuća polazišna točka za uspostavu dužnosti poštovanja ustavnih prava je prema drugom stavku 35., članka BV *ispunjavanje funkcija vlasti*, nezavisno od toga je li se kod nosioca tih funkcija radi o državnim ili privatnopravnim subjektima i je li oni djeluju po javnom ili privatnom pravu²⁸. Već sama kvalifikacija djelovanja kao “obavljanje državnih dužnosti” uspostavi neposredno djelovanje ustavnih prava za dužnosnika. S time se naglašava, da je klasična dužnost poštovanja ustavnih prava ovisna o ispunjavanju vlasničkih dužnosti. Adresati ustavnih prava su s obzirom na navedeno primarno svi državni organi na svim razinama državnog djelovanja,

²¹ Radi se o doktrini selektivne inkorporacije. Vidi W. Brugger: baš tamo, str. 49.

²² Vezano uz teoriju inkorporacije navode se slučajevi *Hurtado v. California*, 110 U. S. 516, 521 (1884.); *Maxwell v. Dow*, 176 U. S. 581 (1900.); *Twining v. New Jersey*, 211 U. S. 78 (1908.); *Gitlow v. New York*, 268 U. S. 652 (1925.); *Palko v. Connecticut*, 302 U. S. 319 (1937); *Adamson v. California*, 332 U. S. 46 (1947.); navedeno prema P. Egli: *Drittwirkung der Grundrechte* (2002.), str. 76.

²³ Vidi P. Egli: *Drittwirkung der Grundrechte* (2002.), str. 76.

²⁴ Usporedi W. Brugger: *Grundrechte und Verfassungsgerichtsbarkeit in den Vereinigten Staaten von Amerika* (1987.), str. 30.

²⁵ Tako i W. Brugger: baš tamo, str. 30.

²⁶ Usporedi P. Egli: baš tamo, str. 77.

²⁷ Ta odredba podsjeća na tzv. *public function* doktrinu, koja se razvila u američkom pravu. Ako država delegira javne funkcije tzv. *public functions* na privatnopravne subjekte, se prema poimanju američkog Supreme Court to djelovanje definira kao *state action*, a s time postignemo dužnost poštovanja ustavnih prava.

²⁸ Usporedi U. Häfelin/ W. Haller: *Schweizerisches Bundesstaatsrecht* (1993.), str. 361.

također i sve pravne osobe javnoga prava ako ispunjavaju državne dužnosti. Odredba drugog stavka 35., članka BV obuhvaća krug adresata još šire. Privatnopravni subjekti su pod uvjetom da izvode dužnosti vlasti u opsegu svoje djelatnosti delegati države i u toj su funkciji vezani na ustavna prava. Djelovanje fizičkih i pravnih osoba privatnog prava, na koje je država prenijela obavljanje određenih javnih zadataka, mora se orijentirati na ustav, a posebno na ustavno osigurana prava pojedinaca.²⁹ Organi koji djeluju prema ovlaštenjima uprave³⁰ (tzv. *„beliehene Verwaltung“*) su time funkcionalni dio javne vlasti te su podmetnuti jednakim ograničenjima kao i sama država.³¹ Adresati ustavnih prava su, dakle u biti samo nosioci javne vlasti kod izvršavanja svoji državnih funkcija, a ne i subjekti privatnog prava. Drukčije kao u načelu, zapisanom u odredbi drugog stavka 35., članka BV, sadrži BV i odredbu koja priznaje ustavnom pravu neposredno učinkovitost između privatnopravnih subjekata. Tako treća rečenica trećeg paragrafa članka 8., BV priznaje ženama i muškarcima pravo na potraživanje do jednake novčane nadoknade za jednaki posao. Prema prevladajućoj ustavnopravnoj teoriji i sudskoj praksi odredbe stavka 3 članka 8 BV s time uređuje neposredno uporabno i sudski iztužljivo ustavno pravo, koje djeluje neposredno u pravnim odnosima između privatnopravnih subjekata, što znači, da stvara neposredno djelovanje. Odredba treće rečenice stavka 3., članka 8., BV sa zahtjevom za jednakom novčanom nadoknadom za jednaki posao specifično se poseže u sadržaj zabranjene diskriminacije te proširuje svoju valjanost, ne samo na javnopravne, nego i na privatnopravne radne odnose. Adresat ustavno pravnog jamstva do jednakih plaća prema odredbi treće rečenice stavka 3., članka 8., BV zbog toga nisu samo državni vlasnički organi, nego i privatnopravni subjekti.³²

3. ADRESATI USTAVNIH PRAVA U SLOVENIJI

Slovenski Ustav, za razliku od njemačkog GG (članak 1.), prema mišljenju *Nerada* ne sadrži odredbu, koja bi izričito objasnila tko je dužan poštovati temeljna prava, tko su dakle neposredni adresati ustavnih prava.³³ A onako opće se i za slovenski sustav navodi, da su ustavna prava dužne poštovati, ne samo zakonodavna, izvršna i sudska grana vlasti, nego i privatnopravne osobe.³⁴ *Nerad* navodi vezano uz ustavna prava adresanata uže i šire stajalište. Prema *užem stajalištu* ustavna prava obavezuju samo državu (u najširem smislu te riječi), a prema *širem stajalištu* i subjekte privatnog prava. Stajalište prema kojem ustavna prava obavezuju državne i

---

²⁹ Vidi odluke o predmetima BGE 127 I 84, 90 E. 4c; BGE 114 Ia 413, 423 E. 4a; BGE 109 Ib 146, 155 E. 4; BGE 103 Ia 544, 551 E. 5c; BGE 101 Ib 306, 309 E. 2.

³⁰ O navedenom K. Stern: *Das Staatsrecht der BRD* (1988.), str. 1334.

³¹ Tako P. Egli: *Drittwirkung der Grundrechte* (2002.), str. 140.

³² Usporedi P. Egli: upravo tamo, str. 140. Vidi i T. Barkhuysen/ M. van Emmerik: *Constitutionalisation of Private Law – The European Convention on Human Rights Perspective*, v: T. Barkhuysen/ S. Lindenbergh (ur.): *Constitutionalization of Private Law* (2006.), str. 43. i nasl.

³³ Tako S. *Nerad*: *Učinkovanje ustavnega načela enakosti med subjekti zasebnega prava* (2002.), str. 383.

³⁴ Vidi J. Šinkovec: *Who is bound by fundamental Rights*, v Weber, Albrecht (ur.): *Fundamental Rights in Europe and North America* (2001.), str. 53. in nasl.

druge organe nije sporno, a sporno bi moglo biti stajalište, da su na ustavna prava neposredno vezani i subjekti privatnog prava u svojim privatnim odnosima³⁵. Iako slovenski ustav nema neke opće odredbe, koje bi više ili manje precizno određivale adresate temeljnih prava, *Nerad* navodi, da je kod nekih ustavnih prava moguće temeljem teksta pojedinih ustavnih odredbi sa sigurnošću tvrditi, da subjekti privatnog prava nisu njihovi naslovnici. Ustavna prava, kod kojih već iz teksta ustavnih odredbi proizlazi, da ne mogu imati učinak protiv pojedinaca, su one koje pojedincima osiguravaju prava u kaznenim i drugim postupcima (npr. jamstava kod određivanja pritvora - članak 20., jednaka sigurnost prava u postupcima pred sudom i drugim državnim organima - članak 22., pravo na sudsku sigurnost - članak 23., javna suđenja - članak 24., pravo na pravno sredstvo - članak 25., načelo zakonitosti u kaznenom pravu - članak 28., pravna jamstva u kaznenom postupku - članak 29., zabrana ponovnog suđenja za istu stvar - članak 31., pravo na korištenje svog jezika i pisma u postupcima pred državnim i drugim organima - članak 62., itd.). Kod ove skupine ustavnih prava je adresat više ili manje izričito određen - za njega su neposredno vezani državni i drugi organi te nosioci javnih ovlaštenja. Ta ustavna prava zbog toga očito ne uspostavljaju nikakve neposredne dužnosti do privatnih osoba. Za takve slučajeve *Nerad* navodi, da ima pojedinac i ovdje najmanje dužnost opustiti sva djela s kojima bi mogao posezati u takva prava (npr. nitko ne smije drugom spriječiti, da koristi svoje pravo na pravno sredstvo). Moguće posezanje trećeg u ovo pravo u tom slučaju ne bi značilo kršenje Ustava, nego kršenje nekog od podustavnih propisa, npr., kazneno djelo kršenja prava na žalbu - članka 155. KZ.³⁶ Drugu skupinu ustavnih prava stvaraju prema *Neradu* ona, kod kojih adresat nije izričito određen. Kod tih temeljnih prava na prvi pogled nije jasno, je li na njih mogu biti vezani i privatnopravni subjekti. Da bi mogli reći, da ova ustavna prava vrijede i za pojedince (privatne osobe), potrebno je ustanoviti, sukladno s općim načelom pravne države, da je privatnopravnim subjektima dozvoljeno sve što im se izričito ne zabranjuje, je li su dispozicije ovih ustavnih normi određene tako, da je moguće reći da pojedincima propisuju točno određeno i obavezno društveno djelovanje. A, to pitanje je tijesno vezano s bitnom karakteristikom ustavnih prava, naime da se sukladno s prvim stavkom članka 15. Ustava realiziraju neposredno na temelju Ustava RS. A, drugi stavak članka 15. Ustava RS određuje da je sa zakonom moguće propisati način realizacije ljudskih prava i temeljnih sloboda, kada to određuje Ustav, ili ako je to nužno zbog same prirode pojedinog prava ili slobode. S gledišta realizacije *Nerad* razlikuje dvije skupine ustavnih prava³⁷: prava, koja se mogu neposredno realizirati temeljem Ustava i prava, koja se ne mogu neposredno realizirati temeljem Ustava.³⁸ U tom smislu *Nerad* naglašava, da mora adresat neposredno poštovati ustavno pravo samo ako je dovoljno precizno određeno, da njegovom adresatu određuje suprotno ponašanje i djelovanje. Ako ustavno pravo

---

³⁵ Vidi S. Nerad: upravo tamo, str. 383.

³⁶ Vidi S. Nerad: upravo tamo, str. 383.

³⁷ Vidi S. Nerad: upravo tamo, str. 384.

³⁸ Slažemo se s Orehar Ivanc, da Nerad pojmu "neposredna realizacija" ustavnog prava ne dodaje takve važnosti, kao što ju taj pojam ima inače u ustavnopravnoj doktrini. Nerad u tom okviru i inače ne navodi koji su kriteriji o odluci, dali je ustavna odredba neposredno realizirajuća (u odnosima među pojedincima) ili ne. Vidi M. Orehar Ivanc: *Varstvo osebnostnih pravic v ustavnem in civilnem pravu* (2004.), str. 146.

nije moguće neposredno realizirati, ili zbog toga jer tako određuje Ustav, ili jer to proizlazi iz njegove prirode, onda i pravna dužnost ne može biti neposredno realizirana. Postavlja se pitanje, je li privatnopravni subjekti uopće mogu kršiti (određena) ustavna prava, odnosno koja ustavna prava su na taj način normativno određena, da ih mogu kršiti privatnopravni subjekti.³⁹ Prvu skupinu neposredno nerealizirajućih prava tvore prava, za koja već Ustav određuje, da ih točnije određuje zakon, odnosno da se realiziraju sukladno sa zakonom (npr. tzv. ekonomska i socijalna prava iz drugog poglavlja Ustava). Ove odredbe obavezuju prije svega zakonodavca, da odredi način njihove realizacije, na način da uzme u obzir načelo jednakosti. Radi se prije svega o pravima pozitivnog statusa, koja ništa ne zabranjuju, nego daju pojedincima mogućnost, da mogu od države tražiti određene usluge, a država ih je dužna ispuniti.⁴⁰ Drugu skupinu tvore prava, kod kojih Ustav RS izričito ne propisuje, da zakon određuje način njihovog izvršavanja. Tu se postavlja pitanje je li zakonsku odredbu realiziranja traži njihova priroda. Prava koja su neposredno realizirajuća, obavezuju poštovanju i privatnopravne subjekte. O tome, koje od ovih prava i naravno koliko ih je neposredno moguće realizirati, tražimo konkretni odgovor na Ustavnom sudu.⁴¹ *Nerad* upozorava još i na odredbu, koja se neposredno okreće privatnopravnim subjektima, na roditelje. U prvom stavku članka 54., koji nosi naslov “prava i dužnosti roditelja” i regulira roditeljsko pravo, nalaže Ustav roditeljima uz prava i dužnosti, da uzdržavaju, školuju i odgajaju svoju djecu. Uzdržavanje, školovanje i odgoj djece *Nerad* uvrštava u ustavna prava djece. Ta ustavna odredba vrijedi neposredno između roditelja i djece. U vezi s prvim stavkom članka 14. Ustava RS, mora vrijediti da su roditelji na tu odredbu neposredno vezani te da svoje djece kod uzdržavanja, školovanja i odgoja već na temelju Ustava ne smiju diskriminirati.⁴² Ako spojimo dosadašnje rasprave, smijemo reći, da je država (bez obzira na pojavni oblik u smislu zakonodavne, izvršne ili sudske grane vlasti) adresat opće dužnosti realizacije ustavnih prava.⁴³ Prema prvoj rečenici prvog stavka članka 5., Ustava Slovenije mora država (tj., sve tri njezine grane vlasti) na svom teritoriju čuvati ljudska prava, odnosno bez posezanja u njih, a s druge strane ih aktivno realizirati. Aktivna realizacija ustavnih prava je posljedica priznatog objektivnog, odnosno proširenog poimanja ustavnih prava.⁴⁴ Prema stavku jedan članka 15. Ustava RS, se ljudska prava i temeljne slobode realiziraju neposredno na temelju ustava. Na kakav će način država kao adresat ustavnih prava realizirati ustavna prava, zavisi o samom sadržaju pojedinog ustavnog prava, zbog

---

³⁹ Usporedi S. Nerad: upravo tamo, str. 385.

⁴⁰ Usporedi S. Nerad: upravo tamo, str. 385.

⁴¹ Vidi S. Nerad: upravo tamo, str. 385.

⁴² Vidi S. Nerad: upravo tamo, str. 385.

⁴³ U predmetu br. U-I-13/94 dana 21. 1. 1994 (Uradni list RS, št. 6/94 i OdlUS III, 8) Ustavni sud navodi, da mora u državi postojati takav sustav organizacije koji omogućava izvođenje Ustava i zakona te takav sustav postupaka koji omogućavaju izvršavanje prava i povlastica. Vidi i L. Garlicki: Relations between Private Actors and the European Convention on Human Rights, v: R. Sajó/ R. Uitz (ur.): The Constitution in Private Relations: Expanding Constitutionalism (2005), str. 143. Vidi takođe T. Barkhuysen/ M. van Emmerik: Constitutionalisation of Private Law – The European Convention on Human Rights Perspective, v: T. Barkhuysen/ S. Lindenbergh (ur.): Constitutionalization of Private Law (2006), str. 43 i nasl.

⁴⁴ Vidi J. Toledano Martínez: La teoría de la doble dimensión de los derechos fundamentales en Colombia – el Estado de cosas inconstitucionales, un ejemplo de su aplicación, Cuestiones Constitucionales, (2006), str. 253 i nasl.

toga se to ne može detaljnije obrađivati u sklopu rasprave o adresatima ustavnih prava, odnosno o dužnostima realiziranja ustavnih prava. Sigurno je samo, da moraju kako zakonodavna i izvršna grana vlasti kod svoje normativne djelatnosti tako i sudska grana vlasti u okviru svoje nadležnosti uzeti u obzir vrijednosna polazišta ustava. Navedena dužnost u stvari postoji i za sve samoupravne lokalne zajednice. I njihovi organi imaju dužnost realizacije ustavnih prava. Pri tome ništa ne mijenja sama činjenica, da su npr., općine same nosioci prava na lokalnu samoupravu. Također ostaju neke osobe javnog prava, iako su nosioci nekih ustavnih, npr. procesnih prava, još uvijek zavezane opće dužnosti realizacije ustavnih prava, koju izvodimo iz prve rečenice prvog stavka članka 5 Ustava RS (radi se o ustavno sigurnosnim dužnostima države). Samo po sebi, dakle ništa ne mijenja činjenice, da se u istoj osobi udruže tako nosilac kao adresat ustavnih prava.⁴⁵ No, općenito ipak stoji, da država ne može biti nosilac ustavnog prava, a postoje određeni izuzeci (npr. pravo vlasništva, procesna prava itd.). Dakle, može se stvoriti situacija, kada je država u vezi s istim ustavnim pravom odjednom nosilac prava i adresat opće dužnosti realizacije ustavnih prava. A, vezano uz to brzo nam se može postaviti pitanje, zbog čega ne bi bili i ostali nosioci ustavnih prava, tj., pojedinci (privatnopravni subjekti) dužni pridonositi realizaciji ustavnih prava, odnosno ustavnih vrijednosti. Kod uspostavljanja privatnopravnih subjekata kao adresata ustavnih prava možemo proizlaziti prije svega od tri ideje, tj., iz teorije o horizontalnom djelovanju ustavnih prava, iz uspostavljanja opće dužnosti privatnopravnih subjekata da pridonose kod realizacije ustavnih prava, te iz ideje, da imaju ustavne vrijednosti univerzalnu važnost, a s obzirom na to je univerzalan i krug onih, koji trebaju vrijednosti poštovati, odnosno pridonositi njihovoj realizaciji.⁴⁶ Rasprava o horizontalnom djelovanju ustavnih prava trebala bi pomoći učvrstiti privatnopravne subjekte kao one, koji su dužni poštovati ustavna prava, dakle kao adresate ustavnih prava.⁴⁷ Navedeno znači, da mora privatnopravni subjekt kod svog djelovanja ustavna prava ne samo poštovati, nego ih sa svojim cjelokupnim načinom življenja stvarno i realizirati. Posljedica toga bilo bi prosuđivanje vrijednosnih aktivnosti u smislu, da bi se diktiralo “dobro djelovanje, ponašanje”, što bi imalo šire posljedice na položaj državljana u državi i društvu te na “raspolaganje” privatnopravnih subjekata sa svojom slobodom (vidi npr. treći stavak članka 15. Ustava RS, prema kojem su ljudska prava i slobode u ostalom spomenute s pravima ostalih). No, iz slovenskog ustava u tom smislu neposredne dužnosti privatnopravnih subjekata, da realiziraju ustavna prava, ipak najvjerojatnije ne bi mogli izvoditi. To bi najvjerojatnije dovelo do sukoba sa spomenutom odredbom prve rečenice stavka jedan članka 5. Ustava RS, koji realizaciju ustavnih prava traži od države, odnosno zakonodavne, izvršne i sudske grane vlasti. Stavak jedan članka 21 Ustava RS govori npr. samo o sigurnosti od državnih organa, tj. “u kaznenom i svim drugim

---

⁴⁵ U biti već najranije rasprave o učinkovitosti ustavnih prava među privatnopravnim subjektima proizlaze iz toga, da su i nosioci ustavnih prava sami isto tako (ujedno) adresati ustavnih prava.

⁴⁶ Usporedi M. Dolderer: *Objektive Grundrechtsgehalte* (2000.), str. 170. i nasl.

⁴⁷ Usporedi J. Tole Martinez: *La teoría de la doble dimensión de los derechos fundamentales en Colombia – el Estado de cosas inconstitucionales, un ejemplo de su aplicación*, *Cuestiones Constitucionales* (2006.), str. 253. i nas.

pravnim postupcima te također među lišenjem slobode i izvršavanjem kazne”. Slično tome i članak 22. Ustava RS govori o sigurnosti od “suda i ostalim državnim organima, organima lokalnih zajednica i nosiocima javnih ovlaštenja koji odlučuju o njegovim pravima, dužnostima ili pravnim interesima”. S obzirom na to, da tekstovi nemaju npr. formulacije, koje bi kao adresate ustavnih prava uključivali “prije svega” navedene državne organe, trebali bi privatnopravni subjekti biti isključeni iz kruga obveznika, koji bi bili dužni poštovati, odnosno realizirati ustavna prava. A, postoje i ustavna prava, koja se ne okreću izričito državnim organima, npr. sloboda govora (članak 39. Ustava RS), pravo na okupljanje i druženje (članak 42 Ustava RS) itd. Ali, smijemo li iz pojedinih odredbi o ustavnim pravima zaključivati da su njihovi adresati ne samo organi svih državnih grana vlasti, nego i privatnopravni subjekti?⁴⁸ Smatramo da je s obzirom na prihvaćeni koncept ustavnih prava s objektivnim pravnim sadržajem potrebno posljedično već samo po sebi proširiti i krug adresata ustavnih prava. Posljedica ekstenzivnog poimanja funkcija, odnosno sadržaja ustavnih prava (koje samo po sebi također ne proizlazi izričito iz ustavnog teksta) je i ekstenzivno poimanje njihovih naslovnika (iako kao takvi nisu izričito navedeni). To bi trebalo potvrditi i povijesno genetičko objašnjenje prve rečenice prvog stavka članka 5. Ustava RS. Novi slovenski ustav u biti znači uspostavu novog društvenog uređenja, koji se zasniva na drugačijim temeljima od prijašnje, zbog toga nije usmjeren samo protiv države, nego bi mu mogli pripisati sveopće društveno značenje. Iako se zahtjevi za društvenim promjenama tada nisu odnosile neposredno na privatnopravne subjekte, nego na državu, to samo po sebi u ukupnoj situaciji ne mijenja puno. Iz odredbe prve rečenice stavka jedan članka 5. Ustava RS mogli bi zaključiti, da se tada nije htjelo uspostaviti neposredne dužnosti poštovanja ustavnih prava za pojedince. Unatoč svemu ovo pitanje ostaje otvoreno. S obzirom na vrijednosnu funkciju ustavnih prava možemo državljanima brzo pripisati dužnost pridonosa realizaciji ustavnih vrijednosti.⁴⁹ Radi se o realizaciji

⁴⁸ Cilj ove rasprave nije, da bi dala konačni odgovor o tome tko su adresati pojedinih ustavnih prava prema Ustavu RS, jer to zavisi od samog poimanja ustavnog prava, njegovog (bitnog) sadržaja te na kraju krajeva od određenih okolnosti slučaja. A unatoč tome se moramo prisjetiti odluke Ustavnog suda o predmetu OdlUS VI, 181, gdje se posebno navelo, da je u slovenskom Ustavu u usporedbi s tradicionalnim zapadnoeuropskim ustavima, neobično mnogo ustavnih prava, kod kojih već iz ustavnog teksta više ili manje jasno proizlazi, da su to prava koja ustav daje i nasuprot drugim privatnim osobama – neka čak prije svega nasuprot njima ili ih protiv nosioca javnih ovlaštenja neposredno uopće nije moguće upotrijebiti (npr. prava roditelja do djece i obrnuto). Ustavni sud je u ovom slučaju posebno navodi, da je upravo pravo na odgovor iz članka 40. Ustava tipično pravo te vrste, koje je već prema svojoj prirodi takvo, da ga čovjek uopće ne može pribavljati nasuprot državi, nego samo nasuprot vlasnicima i urednicima časopisa ili RTV stanica – i ne samo kod javne radijske ili televizijske stanice kao javnom zavodu i s time nosiocu javnih ovlaštenja je drugačije... Isto tako možemo uz pomoć popisa, kojeg je u vezi s raspravom o Drittwirkungu pripremio Krivic, uključiti privatnopravne subjekte kao adresate ustavnih prava u sljedećim slučajevima: zabrana mučenja, medicinskih pokusa itd. (članak 18.); zabrana istjerivanja izjava (stavak dva članka 19.); načelo jednake sigurnosti (članak 14. i 22.); pravo na osobno dostojanstvo (članak 34.); čuvanje privatnosti i osobnih prava (članak 35.); nedodirljivost stana (stavak jedan članka 36.); sigurnost osobnih podataka (članak 38.); sloboda govora (članak 39.); pravo na ispravak i odgovor (članak 40.); sloboda udruživanja (stavak dva članka 42.); sloboda rada (članak 49.); jednakopravnost bračnih drugova (stavak jedan članka 53.); prava i dužnosti roditelja prema djeci (članak 54.); sloboda odlučivanja o rađanju djece (članak 55.); prava djece (članak 56.); prava iz stvaralaštva (članak 60.) itd. Vidi i M. Krivic: Ustavno sodišče: pristojnosti in postopek, v: M. Pavčnik/ A. Mavčič (ur.): Ustavno sodstvo (2000), str. 69.

ciljeva kao kod neposrednog učinka ustavnih prava među privatnopravnim subjektima. Ali, ni ova druga ideja nema normativne potpore u slovenskom ustavu. Treća ideja za osnivanje privatnopravnih subjekata kao adresata ustavnih prava zasniva se na ideji univerzalnosti vrijednosti. Radi se o tome, da bi bile vrijednosti koje proizlaze iz interpretacije ustavnih odredbi univerzalne, te bi stoga i adresati tih vrijednosti bili univerzalni, dakle i privatnopravni subjekti. Prema gore navedenom, dakle ustavne vrijednosti i dužnosti poštovanja nije moguće ograničiti samo na državni sektor. Ustavne vrijednosti bi dakle trebale usmjeravati i ponašanja i djelovanja privatnopravnih subjekata. Tu bi ideju trebalo poduprijeti i naglašavanje opće funkcije ustavnih odredbi, koje bi trebale davati ukupnoj zajednici, kako državnom tako i nedržavnom području, temeljno usmjerenje. Vrijednosne teorije o ustavnim pravima u određenom smislu naglašavaju preoblikovanje ustavnih prava u ustavne dužnosti. A, ni kod ove ideje nije sasvim razriješeno pitanje vrijednosti kao filozofske kategorije te vrijednosti u pozitivno-pravnom smislu. I na ovom mjestu potrebna je određena pravna formulacija odgovarajućih vrijednosti.

Bez obzira na pokušaje, da bi privatnopravne subjekte (državljanke, pojedince) definirali kao neposredne adresate ustavnih prava,⁴⁹ je rasprava djelomično već prešla svoje okvire, tako kao i rasprava vezana uz načine učinkovitosti ustavnih prava na području privatnog prava, gdje je prije svega njemačko pravno područje ponudilo rješenje s teorijom *Drittwirkung*. Taj je pojam ostao, iako je budući razvoj pokazao da je takvo nazivanje suvišno i nepotrebno.⁵¹ Taj pojam zavodi zbog toga, jer privatnopravni subjekti ni neposredno ni posredno nisu obavezni poštovati ustavna prava.⁵² Prema modernoj ustavnopravnoj teoriji je obveznik uvijek država (zakonodavna, izvršna i sudska grana vlasti) u obliku njezinih ustavnih sigurnosnih dužnosti: na području privatnog prava su obveznici (u zadnjoj fazi) zakonodavac i sudovi.⁵³ Na kraju krajeva i Ustavni sud Republike Slovenije s odredbom o predmetu br. Up-555/03 i Up-827/04 dana 6.7.2006. (Uradni list RS, br. 78/2006.) proizlaze iz naglašene uloge države (tj. svih njezinih tri grana vlasti) kod čuvanja ustavnih prava, koja se ne iscrpi samo s obavezom države da se suzdrži od djelovanja

---

⁴⁹ Vezano uz pravo do osobnog dostojanstva (Ustav RS članak 34.) Šinkovec posebno navodi, da je to prvo apsolutno i da napad na to pravo daje oštećeniku legitimaciju za obranu protiv svakome tj. državi, a i privatnopravnim subjektima. Vidi J. Šinkovec: *Pravice in svoboščine* (1997.), str. 44.

⁵⁰ Prema Nipperdeyu ustavna prava u odnosu prema privatnopravnim subjektima djeluju s drukčijom snagom nego protiv države. Radi se o nekoliko slabijoj moći djelovanja (*Wirkungsstärke*). Vidi R. Poscher: *Grundrechte als Abwehrrechte* (2003.), str. 223.

⁵¹ Usporedi M. Orehar Ivanc: *Varstvo osebnostnih pravic v ustavnem in v civilnem pravu* (2004.), str. 141.

⁵² Na ovom mjestu treba upozoriti na izvršavanja Ustavnog suda u predmetu br.U-I-25/95 dana 27. 11. 1997 (OdlUS VI, 158 in Uradni list RS, št. 5/98), kod kojih se mora pojedinac ipak podrediti onim ograničenjima svoje slobode ponašanja, koje odredi Ustav odnosno zakonodavac zbog sigurnosti i razvoja suživota u društvu, u granicama dozvoljenog i uz pretpostavku da ostane osigurana samostalnost čovjeka kao pojedinca. Vidi i L. Garlicki: *Relations between Private Actors and the European Convention on Human Rights*, v: R. Sajó/ R. Uitz (ur.): *The Constitution in Private Relations: Expanding Constitutionalism* (2005.), str. 143. Garlicki navodi da je najbolja alternativa teorije o *Drittwirkung* teorija o pozitivnim odnosno sigurnosnim dužnostima države.

⁵³ Ustavna prava i na području privatnog prava znače tzv. "negativne kompetencijske norme" (negative *Kompetenznorm*), jer ograničuju prostor slobodnog ponašanja, kako zakonodavca tako i suda. Vidi D. Looschelders: *Die Ausstrahlung der Grundrechte auf das Schadensrecht*, v: J. Wolter/ E. Riedel/ J. Taupitz: *Einwirkungen der Grundrechte auf das Zivilrecht, Öffentliche Recht und Strafrecht* (1999.), str. 94.

s kojim bi se uplela u ustavna prava, nego je država obavezna i aktivnom djelovanju, s kojim bi stvarala mogućnosti za što učinkovitije realiziranje ustavnih prava, što bi moglo značiti i u horizontalnim pravnim odnosima. Takvo stajalište Ustavnog suda bi moglo značiti, da kao adresata ustavnih prava broji državu u njezinom pojavnom obliku. Kod toga je naime Ustavni sud Republike Slovenije još posebno naglasio stajalište iz jedne od prijašnjih odredbi (odredba o predmetu br. U-I-13/94 z dne 21. 1. 1994, Uradni list RS, br. 6/94 i OdlUS III, 8), prema kojem mora u pravnoj državi postojati takav sustav organizacije, koji omogućava izvođenje Ustava i zakona te takav sustav postupaka, koji omogućava izvršavanje prava i povlastica.

4. ZAKLJUČAK

Kod pitanja vezanog uz adresate ustavnih prava pitamo se, tko je dužan poštovati, odnosno realizirati ustavna prava. Općenito u ustavnopravnoj teoriji nije sporno, da su ustavna prava dužne poštovati sve javnopravne osobe, to je država, svi njezini organi, lokalne zajednice itd. A, sporno je pitanje, koliko su i privatnopravni subjekti dužni poštovati (i djelomično čak osigurati) ustavna prava. Baš to je bit svih teoretskih rasprava vezanih uz učinkovitost ustavnih prava među privatnopravnim subjektima (t. i. *Drittwirkung der Grundrechte*). U Njemačkoj nije sporno, da su ustavna prava dužne poštovati savezna država, županije, općine, druge teritorijalne organizacije, koje su osobe javnoga prava, nosioci javnih ovlaštenja itd. Privatnopravni subjekti najčešće (neposredno) nisu naslovnici ustavnih prava, osim u slučaju npr. koalicijske slobode. U SAD se kao adresati ustavnih prava broje samo savez i federalne države. Jedini normativni izuzetak je 13. amandman k ustavu SAD, koji zabranjuje ropstvo, ponižavajuće ponašanje i prisilni rad. U Švicarskoj su adresati ustavnih prava primarno svi državni organi na svim razinama državnog djelovanja i pravne osobe javnog prava, ako ispunjavaju državne dužnosti. Jednako vrijedi i za privatnopravne subjekte ako je država na njih prenijela izvođenje određenih državnih dužnosti. A, Švicarski Savezni ustav sadrži i odredbu, koja priznaje ustavnom pravu neposredno djelovanje među privatnopravnim subjektima. Odredba treće rečenice stavka 3 članka 8. švicarskog Saveznog ustava daje muškarcima pravo do jednake novčane nadoknade za jednaki posao. Ova odredba stvara neposredno djelovanje ustavnog prava među privatnopravnim subjektima (tj. neposredno djelovanje u horizontalno pravnim odnosima). S obzirom na prihvaćenu koncepciju ustavnih prava s priznatom objektivnom dimenzijom potrebno je i u slovenskom pravnom sustavu proširiti krug adresata ustavnih prava. Posljedica proširenog poimanja funkcija ustavnih prava je naime i prošireno poimanje njihovih adresata. U slovenskom Ustavu radi se i o specifičnosti, jer se u njemu nalazi neobično mnogo ustavnih prava, kod kojih već iz samog ustavnog teksta više ili manje jasno proizlazi, da su to prava koja daje ustav nasuprot drugim privatnopravnim subjektima (pojedincima). Novi slovenski Ustav zasniva se na drugačijim temeljima od starog Ustava, zbog toga nije usmjeren samo protiv

države, nego mu možemo dosuditi sveopće društveno značenje. Bez obzira na pokušaje, da bi privatnopravne subjekte definirali kao nove adresate ustavnih prava, je rasprava o tome danas već (nekoliko) prevazišla okvir, odnosno razvila se u ideju, prema kojoj je neposredni obveznik (tj., adresat dužnosti poštovanja, odnosno realiziranja prava) uvijek država, tj., zakonodavna, izvršna i sudska grana vlasti u obliku njezinih ustavnih sigurnosnih dužnosti.

Literatura

1. A. Bleckmann: Staatsrecht, Grundrechte, 1997.
2. B. Bugarič: "Substantive due process" v američkem pravu: o interpretaciji in demokraciji, 1996.
3. W. Brugger: Grundrechte und Verfassungsgerichtsbarkeit in den Vereinigten Staaten von Amerika, 1987.
4. G. Brüggermeier: Constitutionalisation of Private Law - The German Perspective, v: T. Barkhuysen/ S. Lindenbergh (ur.): Constitutionalization of Private Law, 2006.
5. C.-W. Canaris: Grundrechte und Privatrecht, 1999.
6. V. Ferreres Comella: Do Constitutional Rights Bind Private Individuals?, Seminario en Latinoamerica de Teoria Constitutional y Politica (SELA), Chile, 2001.
7. D. Friedmann/ D. Barak-Erez: Human Rights in Private Law, Oxford, 2003.
8. U. Häfelin/ W. Haller: Schweizerisches Bundesstaatsrecht, 1993.
9. M. Dolderer: Objektive Grundrechtsgehalte, 2000.
10. P. Egli: Drittwirkung der Grundrechte, 2002.
11. A. Julio Estrada: La eficacia entre particulares de los derechos fundamentales - una presentacion del caso Columbiniano, Memoria VII. Congreso Iberoamericano de derecho constitucional (2002).
12. D. Looschelders: Die Ausstrahlung der Grundrechte auf das Schadensrecht, v: J. Wolter/ E. Riedel/ J. Taupitz: Einwirkungen der Grundrechte auf das Zivilrecht, Öffentliche Recht und Strafrecht, 1999.
13. J. I. Martinez Estay: Los particulares como sujetos pasivos de los derechos fundamentales: la doctrina del efecto horizontal de los derechos, Revista Chilena de Derecho, numero especial, 1998, str. 59 in nasl.
14. S. Nerad: Učinkovanje ustavnega načela enakosti med subjekti zasebnega prava, 2002.
15. M. Orehar Ivanc: Varstvo osebnostnih pravic v ustavnem in v civilnem pravu, 2004.
16. M. Pavčnik/ A. Mavčič (ur.): Ustavno sodstvo, 2000.
17. R. Poscher: Grundrechte als Abwehrrechte, 2003.
18. B. Pieroth/ B. Schlink: Grundrechte, Staatsrecht II, 1993.
19. C. Rose: Who is Responsible for Fundamental Rights? Some Perspectives from the Present and the Past, Seminario en Latinoamerica de Teoria Constitutional y Politica (SELA), Chile, 2001.
20. W. Riefner: Grundrechtsadressaten, v: J. Isensee/ P. Kirchhof: Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, 1992.
21. R. Sajó/ R. Uitz (ur.): The Constitution in Private Relations: Expanding Constitutionalism, 2005.

22. Th. Schram: Grundrechte und ihre verfassungsrechtliche Absicherung (1988),
23. K. Stern: Das Staatsrecht der BRD, 1988.
24. J. Šinkovec: Pravice in svoboščine, 1997.
25. J. Tole Martinez: La teoria de la doble dimension de los derechos fundamentales en Colombia - el Estado de cosas inconstitucionales, un ejemplo de su aplicacion, Cuestiones Constitucionales, num. 15, 2006.
26. K. Ziegler: Human Rights and Private Law, Privacy as Autonomy, Oxford, 2007.

THE PRIVATE SUBJECTS AS THE NEW ADDRESSEES OF THE CONSTITUTIONAL RIGHTS

The enlarged perception of the constitutional rights as the value guidelines or the so-called objective order of values (and not only constitutional rights in their negative or defensive function), which is to be enforced in all social relations, including those between private subjects (so-called objective legal dimension of the constitutional rights), caused as a consequence the enlarged set of addressees of the constitutional rights, too. Not only the state, but also the private subjects should be obliged to respect (or even grant) the constitutional rights. In the constitutional law theory this question has been replaced by the theory of the protective duties of the state (*grundrechtliche Schutzpflichten*) (so-called positive obligations of the state).

Key words: *constitutional rights, the private subjects as the addressees of the constitutional rights, Drittwirkung, constitutional protective duties of the state (positive obligations).*